

Vejrlag det værste, man kan hengive sig til — virksomme og sparsommelige, er dette Land godt; og de, som i Danmark bo til Leje og arbejde hele deres Liv for andre, kunne derovre skabe sig Selvstændighed og et eget Hjem i det nye Land. For Nordboere med Smag for en stor

og frisk Natur og uvante til den stærke Varme i de andre Kolonier, er det Land, jeg har beskrevet, særlig skikket, og det fortjener det Navn, som det i de senere Aar har faaet, „Victorias Have“.

Kryolitbruddet ved Ivigtut,

af S. Fritz, Ingeniør.

Grønlands Sydvestkyst eller Kyststrækningen imellem Kap Farvel og Frederikshaab ligger imellem omtrent 60° og 62° nordl. Bredder. Det er en høj Klippe-kyst, der overalt har dybt indskaarne Farvande, dels imellem høje Klippeer, dels som snævre Fjorde, der trænge helt ind igjennem det smalle Forland. Ved dette Forland maa da forstås den kun 4 til 8 Mile brede Kyststrækning imellem Davisstrædet og Indlandsisen eller den Ismasse, der bestandig dækker det Indre af Landet, og hvis Højde antages omtrent at falde imellem 2000 og 6000 Fod; selve Kyststrækningens Højde varierer som Regel imellem et Par Hundrede og Isgrænsens 2000 Fod, med enkelte højere Fjældtoppe. Indlandsisen antyder allerede, at Landet maa have et temmelig koldt Klima; medens Norges Vestkyst paa en tilsvarende Bredder eller paa Bergens Højde har en Middelvarme af omtrent 7°, er Middelvarmen paa Grønlands Sydvestkyst omtrent 0°, eller lavere end ved Nordkap, og Kystens Klima maa betegnes som arktisk. Den betydelige Modsætning imellem Klimaet paa Grønlands og Norges Kyster er en forenet Virkning af de Havstrømme, der træffe Kysterne, og af de der fremherskende Vindretninger. Medens Norges Vestkyst træffes af en varm, ækvatorial Havstrøm, sender den polare Havstrøm, der gennem Danmarksstrædet sætter ned langs Grønlands Østkyst, en Siderstrøm fra Kap Farvel op langs med Grønlands Sydvestkyst, der om Sommeren eller rettere fra April til August fører betydelige Ismasser med sig. Og medens Norges Vestkyst har fremherskende varmere og fugtigere sydvestlige Vinde, har, især om Sommeren, de fremherskende Vinde paa Grønlands Sydvestkyst en helt anden Karakter; de sydvestlige Vinde ere da ogsaa stærkt fremherskende dér, men de ere, da de komme fra de koldeste Egne af det nordamerikanske Fastland, forholdsvis kolde og tørre. Sommeren faar derved fuldstændig en arktisk Sommers Karakter, medens Vinteren i Modsætning dertil ved sine

Vindretninger taber en Del af den arktiske Karakter; om Vinteren ere nemlig de sydvestlige Vinde fuldstændig tilbagetrængte, medens varme og fugtige sydøstlige Vinde ere meget hyppige; men da de imidlertid veksle med kolde og tørre nordlige Vinde, bliver Vinterens Middelvarme alligevel lav. De hyppige fugtige sydøstlige Vinde om Vinteren medføre stærke Nedslag, og Sydvestkysten er derfor oftest om Vinteren dækket med et betydeligt Snelæg, hvorimod de voldsomme Storme, der ledsage de sydøstlige Vinde med deres betydelige Dampfortætninger, i Reglen om Vinteren holde Farvandene paa Kysten fri for Is.

Det er paa denne Kyst, at Kryolitbruddet ved Ivigtut ligger. Beliggenheden er altsaa ingenlunde gunstig for et industrielt Etablisement; Besejlingen vanskeliggøres ved Sommerens Drivis, og Vinterarbejde hæmmes ved Snelæg og Is, medens selve Landet er et Klippe-land, yderst sparsomt befolket og med kun ringe Plantevæxt, saa at det aldeles ikke kan yde Etablisementet nogen positiv Hjælp. Det er kun selve Fjældet med den faststaaende Kryolit og dens store Værdi, der har kunnet skabe et større industrielt Foretagende paa en saa uvenlig Kyst, i det Ivigtut hidtil er det eneste Findsted for denne Fjældart. For Tidsskriftets Læsere ville Isforholdene i Sydvestkystens Farvande og selve Kystlandets Natur med dets Plante- og Dyreliv allerede være kendte fra tidligere Afhandlinger*), og de følgende Bemærkninger skulle derfor kun give et Billede af Etablisementet ved Ivigtut.

Ivigtut ligger ved Arsuk Fjord paa 48° 10' 37" v. L. og 61° 12' 12" n. B.; det ligger paa Fjordens søndre

*) S. Fritz: Nogle Iagttagelser om Isforholdene paa Grønlands Sydvestkyst. Geogr. Tidsskr. 5te Bd. 1881. S. 78. — A. Kornerup: Minder fra en Rejse i Sydgrønland. Geogr. Tidsskr. 2det Bd. 1878. Extr. 11. — Samme: Om Grønlands Natur i de forskellige Egne af Landet. Geogr. Tidsskr. 4de Bd. 1880. S. 2.

Bred omtrent lige langt fra Davisstrædet og Indlandsisen, og umiddelbart ved Fjordbredden. Der er omtrent 4 Mile fra Davisstrædet ind til Ivigtut, og de første 3 Mile af Indsejlingen falde imellem en Del større Øer, saa at der efter Vindretningen eller Isforholdene kan vælges imellem forskellige Løb, medens den sidste Miles Sejlads falder i den egentlige Arsuk Fjord, der inden for den store og høje Arsuk Ø skærer en 4 Mile ind i Landet som en 1 til 2 Kvartmile bred Fjord med flere betydelige Bøjninger og nogle Sidearme; Fjorden ender omtr. 3 Mile inden for Ivigtut, og er der begrænset af en c. 3500 Fod bred Jøkel, der som et Afløb for Indlandsisen sender sine Isfjælde ud igjennem den. Ude fra Strædet ud for Arsuk Fjord afgive Øerne i Fjordens Munding ved deres betydelige Højde med enkelte meget bratte Fjældvægge og Fjældtoppe med ejendommelige Former en god Landkjending, og det samme gjælder om Fjeldet Kungnat, der som en isoleret Fjældtop rager 4400 Fod op paa Fastlandets Kyst, nord for Arsuk Ø. Det Indtryk, man faar af Landet ved at se disse Fjælde, er ingenlunde tiltalende; de ere som hele Yderkysten omtrent fuldstændig blottede for Plantevæxt, og alle større Højder ere, selv midt om Sommeren snedækkede, og som Baggrund haves, saa langt Øjet rækker, Indlandsisens uoverskuelige Masse. Kommer man derimod ind imellem Yderøerne eller inden for disse, bliver Indtrykket et helt andet; ligger Storisen ind paa Kysten, kan man endog midt om Sommeren have Tyndis imellem Flagerne og Is paa Skibsdækket, medens der et Par Timer senere inden for Øerne kan møde en Temperatur af 12 til 15°, og det nu bliver store Sværme af Myg, der gjøre Opholdet paa Dækket ubehageligt; samtidig hermed skifter Landet fuldstændig Karakter, i det alt derinde viser sig grønt. Landet inden for Øerne, altsaa Ivigtuts Omgivelser, naar kun Højden af 1000 til 1500 Fod, og er om Sommeren, naar kun enkelte stejle Fjældvægge undtages, lige til Toppen klædt med et grønt Mosdække, medens der i alle Lavningerne er en meget frodig Plantevæxt af Buske, saa som Pål, Birk, El, Røn, og en Mængde Urter, der idelig minde om Marker og Enger i Danmark, men oftest overgaar vore i Frodighed og Farvepragt; hvad den arktiske Sommer mangler i Længde, erstattes ved en større Intensitet.

Er man vant til at se de danske Sletter, skuffes Øjet i Begyndelsen fuldstændig ved de høje Omgivelser, saa at alle Farvandene synes overordentlig snevre, medens der dog er nogenlunde Plads for et Skib til at krydse sig op igjennem dem. Pladsen bliver rigeligere ved Farvandenens store Dybde; kun uden for Dalstrøg træffes grundt Vand, medens der langs de bratte Fjældkyster,

der hovedsagelig omgive Farvandene, er mange Favnes Dybde lige til Kysten, undtagelsesvis dog med enkelte blinde Skær. Almindelige Dybder i Farvandene er en 50 til 100 Favne Vand eller derover, og det er kun i enkelte Bugter inde under Land eller bag mindre Øer, at der findes Ankerpladser. Ved selve Ivigtut ankre Skibene paa en aaben Rhed med 20 til 30 Favne Vand, og forstøje til svære Ringbolte paa Klippekylen.

Kystlinjen ved Ivigtut gaar i retvisende Øst og Vest; inden for den ligger Ivigtuts Dal, der omtrent strækker sig en halv Kvartmil langs Kysten og gaar ligesaa langt ind i Landet. Mod Øst, Syd og Vest er Dalen omgivet med sammenhængende Fjælde af 1000 til 1500 Fods Højde; Fjældenes Former ere gennemgaaende temmelig afrundede og kuppelformede, og Hældningen ind imod Dalen er omtrent 45°, saa at de ere let tilgængelige. Hovedmassen i dem er Gnejs med enkelte Granitpartier og en Mangfoldighed af til Dels mægtige Trapgange, der ofte ved en stærk Forvitring have skabt dybe Fjældkløfter og bratte Fjældsider, som bringe Variation i de ellers ensformige Fjælddannelse. Dalen har en forholdsvis rig Plantevæxt med betydeligt Pilekrat, og enkelte mindre Fjældpartier paa 100 til 150 Fods Højde, afvexlende med Lavninger, hvori der er smaa Fjældsøer, give hele Dalen en venlig og afvexlende Karakter. De omgivende Fjælde lægge Dalen i Skygge imellem 15de November og 26de Januar, saa at man i den Tid maa til Fjælds eller ud paa Fjorden for at komme i Solskin.

I selve Kystlinjen ud for Midten af Dalen forekommer Kryoliten indskult som Bestanddel af Fjældet; den naaede oprindelig kun Dagen som enkelte Toppe med indtil en 15 Fods Højde over Fjorden, medens den forøvrigt var dækket dels af andre faste Masser, dels af Ler og Grus, eller af selve Fjorden, der dannede en lille Bugt ind over en Del af Kryolitlaget^{*)}. Exemplarer af Kryoliten fra de fritstaaende Toppe vare allerede Mineralogerne bekendte i forrige Aarhundrede; men den fik først Værdi som Handelsvare, efter at det var paavist, at den lod sig anvende til Fabrikation af Soda m. m., og Regeringen derefter havde givet Koncession paa Lagets Bearbejdelse og Kryolitens Udskibning; den første Skibsladning blev afhentet 1856 til Fabriken Øresund i Kjøbenhavn^{**}). Kryolitforbruget ved denne Fabrik blev snart betydeligt, og

*) *Rink*, Grønland, 2det Bind S. 140, og *Naturhist. Tillæg* S. 148. — *Johnstrup*: Kryoliten i Grønland. 12te skandinaviska Naturforskaremötes Förhandlingar. Stockholm. 1880. S. 234.

***) *Julius Thomsen*, Nogle Meddelelser angaaende Kryolitindustrien. Tidsskr. for Fysik og Kemi. 1ste Bind. S. 321.

lignende Fabrikker, grundede paa Sodafabrikation af Kryolit, opstode ogsaa anden Steds i Evropa, 1865 tillige i Amerika; Kryolitproduktionen voxede derved stærkt, og medens den først blev dreven af et enkelt Handelshus i Kjøbenhavn, gik den 1865 over til et Aktieselskab, der senere har fortsat den med en temmelig ensformig Produktion. Der udskibes i Reglen aarlig 20—30 Skibsladninger paa omtr. 400 Tons Kryolit, og Aktieselskabet maa deraf aarlig svare en Afgift til Statskassen paa omtr. 100,000 Kroner.

Det fremgaar af disse Talstørrelser, at det ikke er et ganske ringe Arbejde, som hvert Aar præsteres ved Kryolitbruddet. Tager man nu med i Betragtning, hvorledes Landet og Klimaet ere beskafne, at Landet hverken kan præstere Arbejdskraft, Føde eller Brændsel, og at Klimaet til Dels indskrænker Arbejdstiden til den halve Del af Aaret, bliver det klart, at Etablisementet ved Ivigtut maa være ret anseligt og i mange Henseender maa have Ejendommeligheder, der give det en fra andre industrielle Etablisementer forskjellig Karakter. Det maa i Virkeligheden betragtes som en langt fremskudt Forpost for kjøbenhavnsk Industri, da det faar sin Arbejdskraft og sin Proviantering samt sit hele Materiel direkte og udelukkende fra Kjøbenhavn, og ikke kan søge nogen Hjælp anden Steds fra; alle disse Forsyninger, der ved et Etablisement i Nærheden af Kjøbenhavn kunne fornyes hver Dag, blive her paa Grund af den store Afstand, omtr. 550 Mile, i Forbindelse med Isforholdene i Farvandene, kun fornyede aarlig, og i den lange mellemliggende Tid er Etablisementet udelukkende henvist til sine egne Kræfter og sin egen Forsyning, for at kunne møde enhver indtræffende Eventualitet. Den egentlige Arbejdsstyrke kan kun benyttes om Sommeren, fra April til Oktober, og maa udsendes fra Kjøbenhavn om Foraaret for atter til Dels at hjemsendes om Efteraaret, da der om Vinteren kun er Brug for en mindre Styrke, omtrent en Tredjedel af Sommerens, ikke saa meget for at producere Kryolit, men mere for, saa vidt mulig, at have alt i Beredskab for den næste Sommers Arbejder.

Sommerens Arbejdsstyrke skifter gjerne imellem 100 og 150 Mand, afhængig af de Arbejder, der maatte forefalde uden for det egentlige Kryolitbrud for at sikre en planmæssig Fortsættelse af Produktionen; mellem det tilsvarende Officerspersonale er der ogsaa en Læge, da der er 26 Mile til Landets nærmest boende Læge. Personalet er udelukkende dansk, og der haves kun en enkelt Grønlænder i Bruddets Tjeneste, der dels fungerer som Lods for Skibene og dels benyttes som Kajakmand til at vedligeholde Forbindelse med Skibe, der paa Grund af Isforhold maatte være opankrede ude i Fjordens Mun-

ding. Dette Personale fordrer imellem Aar og Dag et ikke ubetydeligt Kvantum Proviant af alle Slags, og Oplaget deraf forøges yderligere ved Muligheden af, at Isforholdene et enkelt Aar kunne berede alvorlige Hindringer for, at den nye Sending naar ind til Kryolitbruddet; for at sikre sig imod en saadan Eventualitet og dens Følger holdes der nemlig bestandig toaarig Forsyning af Provianten. Da Proviantarterne saaledes blive lagrede i to Aar ved Etablisementet, maa der stilles betydelige Fordringer baade til deres Kvalitet og Embalage, og der kræves betydelige Pakrum for deres Opbevaring; disse Pakrum maa, foruden at tilfredsstille almindelige Fordringer til Rummelighed og Tæthed, tillige af Hensyn til Losningen af Varerne ligge ved Kystlinjen, og af Hensyn til Faren for Ildsvaade saa isolerede som mulig fra andre Bygninger; der maa ogsaa være en Fordeling af alle Varer i flere Pakhuse, saa at eventuelt Tab af et enkelt Pakhus ikke fører til nogen øjeblikkelig Mangel. Til Provianteringen hører desuden et Køkken med Dampkogeapparat, et Bryggeri, et Bageri, og et større Svinhold paa en 50 til 70 Svin, til hvilke Foderet ogsaa udsendes fra Kjøbenhavn. Af andre Husdyr holdes kun Geder og Høns, men efter en mindre Maalestok, da de kun ere beregnede paa Officersmessen og til Hjælp i Sygdomstilfælde. Havekulturen har ogsaa efterhaanden udviklet sig ved Kryolitbruddet, saa at den ikke er uden Betydning ved Provianteringen; der er nu 6 mindre Haver, dels imellem Etablisementets Bygninger, dels længere inde i Dalen i Læ for nordlige Vinde bag de mindre Fjældpartier. Muldjorden i disse Haver har kun for en ringe Del kunnet samles i selve Landet; den er hovedsagelig taget fra Skibenes Ballast og derfor af meget blandet Oprindelse; der er saaledes Havejord fra Bornholm, Jord fra Kjøbenhavns Fæstningsværker, fra en Kirkegaard i Peterhead, fra de azoriske Øer o. s. v. De Urter, der dyrkes i disse Haver og med meget tilfredsstillende Resultater ere Radiser, Majroer, Grønkaal og Rabarber, Grønkaalen dog kun ved Hjælp af en Driybænk for tidlig, i Begyndelsen af Juni, at kunne udplantes. I en heldig Sommer kan der haves Radiser gennem hele Juli, August og September*).

Ved Siden af den ugentlige reglementsæssige Proviantering spiller Vildt og Fisk en ikke lille Rolle. Vildt og Fisk ere ikke til at faa til enhver Tid eller i vilkaarlig Mængde, hverken ved egen Jagt og Fiskeri, eller ved Tilførsel fra omboende Grønlændere, saa at de ikke kunne træde i Steden for nogen Del af den daglige

*) Se herom *Ed. Erslev* „om Havedyrkning i nordlige Egne“. Geogr. Tidsskr. 1ste Bd. 1877. S. 93.

Proviandtudlevering; men det har alligevel sin store Værdi, at der ved Hjælp af Vildt og Fisk bliver noget større Afveksling i Kosten. Vildtet bestaar i Ryper, Harer og Søfugle og bærer de sex Vintermaaneder til, medens det fredes om Sommeren. Ryperne kunne enkelte Vintre være til Stede i stor Mængde, medens de andre Vintre næsten ganske mangle. Af Søfugle jages Ederfuglen, Alken, Tejsten og Maagen. Større Vildt træffes ikke eller jages ikke; Sælhunden ses hyppig, men jages kun af Grønlønderne, og det er i Almindelighed kun dens Lever, der spises af Bruddets Personale; nogle enkelte Gange er der truffet Spor af et forvildet Rensdyr eller en Isbjørn. De store Hvaler og Flokke af Hvidfisk, der ofte ses i Fjorden, jages naturlig end mindre. Af Fisk faas især Torsk, Havkat og et Par Fladfisk, og i Juli og August Laxørred fra Elvene; om Vinteren kan der tillige ved Grønløndernes Hjælp faas Rødfisk. Paa Klippekystran kan desuden samles fortrinlige Blaamuslinger, og Planteriget kan ogsaa yde sin Skjærv, da Fjældene sidst paa Sommeren ere rige paa Blaabær og Krikkebær.

Der er gjort Forsøg paa at forøge Vildtbestanden ved at udsætte Kaniner fra det nordlige Skotland; de kunde spores paa Sneen i et Par Vintre, men forsvandt derefter, maaske faldne som Bytte for Ræve eller Rovfugle, maaske ogsaa af Mangel paa Jordbund, der ikke gjenstrænges af Frostene om Vinteren. Ufrivillig er der et Par Gange ved Skibene bleven indført Rotter og Mus; i Almindelighed leve de ikke Vinteren over, men en enkelt Gang have Rotterne holdt sig en 2 til 3 Vintre og formeret sig meget stærkt, saa at de voldte en Del Fortræd i Proviantmagasinerne, hvorfor der hurtig blev anskaffet baade Katte og Rottehunde. Uden at det derved var lykkedes at udrydde dem, forsvandt de igjen i Løbet af en Vinter, i det Frostene ventelig har været for haard og vedvarende. Polarreven syntes noget hyppigere eller mere nærgaaende ved Bruddet i de Vintre, da Rotten overlevede der.

Det grønlandske Drikkevand er fortrinligt; det er altid rindende Vand, der oftest kommer fra smeltende Snemasser paa Fjældhøjderne og har sit Løb i Fjældkløfter, saa at det er køligt og klart. Ved Ivigtut tjener en saadan mindre Elv tæt vest for selve Kryolitbruddet til Drikkevandsforsyning; den er til Dels indhegnet i Nærheden af Etablissementet baade af Hensyn til Snelæg og Isdannelser, og for ikke at blive forurenede, og der er ved Tværdæmninger dannet nogle større Vandbeholdninger i dens Leje. Ved dette Elvleje ligge alle Etablissementets Økonomibygninger, Køgeri, Bryggeri, Bageri, Vaskehus, et Hus med varme Bade, og nærmest Stranden

Svinehuset med et Par tilhørende Pakhuse; ligeledes i Nærheden af Elvlejet og altsaa ogsaa vest for Bruddet, men noget højere oppe i Landet, ligge alle Mandskabets Boliger. Østen for Kryolitbruddet ligge derimod nærmest Kysten Proviantmagasinerne og nogle Materialskeure, og højere oppe i Landet Officersboliger og et Par Sygehuse, medens der paa den egentlige Arbejdsplads imellem Kryolitbruddet og Fjorden, der til Dels er indvunden ved Udfyldninger i denne, kun ligger Bestyrerens Bolig, et Par Maskinhuse og Værksteder, samt et større Skur for Arbejdsredskaber og andet Pladsmateriel. Denne egentlige Arbejdsplads er det eneste horisontale Terræn ved Ivigtut; det øvrige Terræn, hvorpaa Hovedmassen af Etablissementets Bygninger ere opførte, er uejvn Klippegrund, og de fleste Boliger ligge allerede i Højder imellem 30 og 50 Fod over Vandspejlet; nogle Krudtmagasiner, der ligge en 3 til 400 Alen sønden for Bruddet bag en Fjældryg, ligge i en 120 Fods Højde. Af Hensyn til Ildsvaade ere Bygningerne lagte saa vidt spredte, som Forholdene tillade, og man har maattet hjælpe paa Terrænets Ujevnheder ved Anlæg af Gangstier.

Hele Etablissementet har omtrent et halvt Hundrede Bygninger, der tilsammen dække et Fladerum af over 30,000 [ ] Fod. Med Undtagelse af et Par Pakrum, hvis Sidemure ere opførte af Kampesten, ere alle Bygninger Bindingsværk, snart med Halvtag, snart med Heltag. I Boligerne ere Sidemurene udmurede med en halvstens Mur og udvendig klædt med Brædder, der ere dækkede med Tagspaan; Pakrum, Værksteder, Maskinbygninger o. s. v. have kun enkelt Bræddbeklædning, der kan være blot listet og tjæret, eller dækket med Tagspaan eller Tagfilt, efter de Fordringer, der stilles til Væggens Tæthed i en Snestorm. Tagene ere dækkede med Tagspaan undtagen paa Bygninger med større Ildsteder eller Dampkedler, hvor man foretrækker Tagfilt.

Selve Kryolitbruddet er et almindeligt aabent Brud, der i Aarens Løb har antaget ret anseelige Dimensioner. Et Par Dampmaskiner ere disponible for at pumpe Vandet op af Bruddet, især Regnvand fra de voldsomme, næsten tropiske Regnskyl, der ofte ledsage sydøstlige Storme, og et Par andre Dampmaskiner haves til Ophejsningen af Kryoliten. Ophejsningen og Transporten af Kryoliten fra Bruddet ud paa Pladsen, hvor den skal opsættes til Afskibning og af Hensyn til Afgiften til Staten i regelrette Stabler, hvis Kubikindhold lader sig maale, sker ved Hjælp af Sporvogne, der fra et horisontalt System af Sporveje i Bunden af Bruddet ved Hjælp af Dampkraften føres op ad Skraabaner til et horisontalt System af Sporveje over hele Pladsen; Transporten ad de horisontale Sporveje sker ved Haandkraft.

Kryoliten brydes ved Krudtsprængninger*) og maa underkastes en Sortering, i det der til Dels forekommer en Del fremmede, især metalliske Indblandinger i den, der ikke maa overskride en vis Procentandel; de fremmede Indblandinger ere som værdiløse benyttede til Pladsens Opfyldning. Hele den Del af den horisontale Arbejdsplads, der benyttes til Opsætning af Kryolithen for Afskibningen, er plankebelagt, dels for at holde Kryolithen fri for Urenligheder fra Undergrunden, og dels af Hensyn til dens Maaling. Afskibningen foregaar ved Hjælp af Trillebøre, i det Skibene hale saa nær ind til Kysten, at man fra lange Ladebroer eller Ladeplanker, der ved Hængsler fastholdes til Kysten, kan naa ud til dem. Ved Hjælp af tre saadanne Broer kunne tre Skibe lade paa samme Tid. Medens Skibenes Ladning altid foregaar ved Ladebroerne, sker Udlosningen af Proviant og Materiel fortrinsvis ved Pramme og Storbaade, kun Kulladningerne fordrer Udlosning ved Ladebro; for disse Arbejder, som i det hele for Forbindelsen med Skibene paa Reden, haves en Del Pramme og Baade ved Etablisementet, der tillige ere af stor Betydning baade for Jagt og Fiskeri, og ogsaa for Adspredelser i Fritiden ved Udflugter til andre Dele af Fjorden. Ved Opfyldningsarbejderne paa Pladsen er der indvundet en Baadehavn for Bruddets Fartøjer og tillige en ret god Beskyttelse mod Bølgeslaget ved en Grusbanke paa Kysten. Vest for Pladsen, der ved Hjælp af et ret betydeligt Tidevande, omtrent 12 Fod ved Springtid, kan benyttes til Reparationer af Skibene, naar disse, som ikke sjælden hænder, have lidt i Bunden ved at passere igjennem Storisen. Tømmer og Redskaber til disse Reparationer indgaa ogsaa i Etablisementets mange Slags Beholdninger.

Arbejdstiden ved Kryolitbruddet afviger ikke fra Arbejdstiden i Danmark med Hensyn til Arbejdsdagens Længde; der kan ved Juletid arbejdes ude fra Kl. 8 Morgen til Kl. 4 Aften, i det den kortere Tid, Solen er paa Himlen dér, erstattes ved et længere Tussmørke i Forbindelse med klarere Vejr og Snelæg. Mere paafaldende er Forskjellen om Sommeren, i det det endnu ved Midnat er tilstrækkelig lyst baade til at læse og skrive; en saadan lys Sommernat kan være overordentlig smuk i de storartede og rolige Omgivelser. Vinterkulden kan ingenlunde kaldes stræng; Frostens ledsages som Regel med stille Vejr og overstiger sjældnere en halv Snes Grader; i 13 Vintre har den kun en eneste Nat naet ÷ 25°. Hvad der derimod adskiller Vinteren ved

Ivigtut fra Vinteren i Danmark er dens Varighed; Jorden vil dér som Regel være frostbunden fra først i Oktober til sidst i Maj, og i Almindelighed vil der kunne ventes et stadigt Snedække imellem November og Maj; sydøstlige Storme kunne vel til Tider lade Snedækket forsvinde, men føre derved kun til end værre Overrisninger af de kolde Fjælde, medens en ny Snestorm sjælden udebliver længe. Under disse klimatiske Forhold reduceres Vinterarbejdet naturlig til det mindst mulige, og er især beregnet paa at afhjælpe alt, der kunde være til Hinder for den fulde Benyttelse af Arbejdskraften i Sommerhalvaaret. Der bliver altsaa en meget stor Forskjel paa Forholdene ved Kryolitbruddet om Sommeren og om Vinteren. Omtrent midt i April kunne de første Skibe ventes, og med dem den større Arbejdsstyrke, der atter hjemsendes midt i Oktober, og i de mellemliggende sex Maaneder møder Øjet overalt en travl Virksomhed. Der arbejder et Par Dampmaskiner, og paa Pladsen færdes Sporvognene til og fra Bruddet, medens der oftest ogsaa ligger Skibe under Losning og Ladning, undertiden en Flaade paa en halv Snes Skibe, Barker, Brigger og Skonnerter, som da maa vente paa hinanden for at komme til at lade. Fra Bruddet høres bestandig Minørernes Virksomhed, i det de enten i omtrent ensformig Takt slaa paa de Støbestaals Minebor med Hammeren, en Lyd, der endnu høres paa Fjældene i betydelig Afstand fra Bruddet, eller i det de lade Dampfløjten give Signal til, at der skal sprænges, ofte en halv eller hel Snes Miner ad Gangen, hvoraf de større kun give et dumpt Drøn, medens de mindre kunne lyde som Kanon-skud. Paa Fjorden færdes Baade til og fra Skibene, og en Sommeraften efter endt Arbejdstid ere gjerne alle Bruddets Baade ude paa Fjorden for at fiske, medens der heller ikke mangler Folk omkring i Dalens venlige Partier. I Modsætning til denne Virksomhed om Sommeren synes om Vinteren omtrent alt at ligge stille; i Reglen vil der ingen Dampmaskine arbejde, og ingen færdes paa Pladsen i Arbejdstiden, i det Virksomheden dels falder inden Døre i de forskellige Værksteder, dels nødvendige Isningsarbejder og Snekastning. Det mest iøjnefaldende Bevis for, at Etablisementet ikke er forladt, er de stadige Røgsøjler fra alle Ildsteder og Kakkelovne.

Den forholdsvis korte Arbejdstid om Vinteren stiller Fordringer til, hvorledes Fritiden kan benyttes. Den første Fordring bliver rummelige og hyggelige Boliger, der let tilfredsstilles, da der er saa rigeligt Husrum for Vinterens lille Arbejdsstyrke; et af de første Arbejder om Vinteren er gjerne et Eftersyn af alle Boliger med

*) F. C. Bohn. Ivigtut Kryolitbrud. Industriforeningens Maanedsskr. 1871. S. 276.

Rengjøring, Hvidtning og Maling. Til Sysselsættelse i Fritiden haves et ikke ubetydeligt Bibliothek, en overbygget Keglebane, og for Officersmessen et Lokale med Billard; for Arbejdsstyrken er der et særligt Forsamlingslokale, der kan benyttes til Dands, og desuden Adgang til varme Bade og et særligt Køkken, hvor hver Mand kan tilberede Vildt og Fisk efter sin Smag. Men Vintrens bedste Adspredelse bliver altid Jagten og Skierne, og hvad der præsteres paa en heldig Jagtdag kan give Stof til livlig Drøftelse i mange Aftener; Skierne ere omtrent uundværlige for at færdes paa Fjældene i den dybe Sne, og man kommer ved deres Hjælp langt lettere omkring paa Fjældene om Vinteren end om Sommeren. Skøjter er der derimod kun sparsom Anvendelse for; Fjorden er sjælden tillagt og bliver i saa Fald gjerne snart dækket med Sne. Den lange Isolering om Vinteren, i det Bruddet fra Oktober til April er fuldstændig afskaaret fra enhver Forbindelse med den øvrige Verden, og selv med det øvrige Grønland, alene nogle faa Grønlændere ved Arsuk undtagne, medfører i Forbindelse med den fælles Interesse for Jagt og Skiløben en større Sammenlutning imellem Personalet om Vinteren end om Sommeren, og i det Vinteren i Virkeligheden ogsaa er alt andet end blottet for Beskæftigelse, kan den forholdsvis forløbe hurtig og behagelig ved Kryolithbruddet; alligevel vil Skibenes Ankomst om Foraaret altid blive imødeset med Længsel, — de sidste Efterretninger fra Hjemmet datere sig gjerne fra Juni det foregaaende Aar — og den første Melding om, at Postskibet er i Sigte, bliver altid modtaget med almindelig Glæde.

Ivigtut er et meget sundt Opholdssted. Nedbøren er nok meget betydelig, mere end det dobbelte af hvad den er i Danmark; men den falder omtrent udelukkende med en enkelt Vindretning, sydøstlige Storme*), og gjerne i store Masser paa engang; et enkelt Døgn har givet henved 5 Tommers Regnmængde, eller saa meget som der falder i et Fjerdingaar her hjemme. I det alle andre Vindretninger omtrent ere tørre, maa Klimaet trods den store Regnmængde betegnes som meget tørt. Det er vel nærmest som Følge deraf, at Forkølelser ere meget sjældne; kun om Foraaret ere de omtrent epidemiske, baade mellem Danskerne og Grønlænderne, maaske som en forenet Virkning af Foraarets Tøbrud og den omtrent samtidige Ankomst af Storisen uden for Kysten. Det er vel det tørre Klima med tørt Føre og den rene Fjældluft, der i Forbindelse med god Kost, stadig Beskæftigelse og

et regelret Liv uden Lejlighed til at extravagere, som føre til, at Sygdom omtrent ikke kjendes blandt Bruddets Personale. I de tidligere Aar var Personalet hjemsøgt af Skjørbugsepidemier, men denne Sygdom er nu rent forsvunden, maaske ogsaa væsentlig som Følge af rummelige og rene Boliger, der ere fri for Fugtighed; i en enkelt Vinter, 1862—63, var Skjørbugsepidemien dødelig, og der faldt mange Offere for den. Senere er der kun indtruffet meget faa Dødsfald blandt Bruddets Personale, et Par ved Sygdom og et Par ved Ulykkestilfælde. De ere jordede paa en egen Begravelsesplads, hvor der ogsaa ligger enkelte af forskellige Nationaliteter fra Kryolithskibenes Besætninger begravede og ligeledes nogle Grønlændere, der ere døde ved Kryolithbruddet, hvorhen de nærmest boende jævnlig have søgt i Sygdomstilfælde for at faa Lægehjælp. Begravelsespladsen ligger smukt imellem et Par mindre Fjældpartier; den fredes omhyggelig og er forsynet med et større Støbejerns Monument med Indskrift af Davids Psalmer „Vilde jeg tage Morgenrødens Vinger, vilde jeg bo ved det yderste Hav“ o. s. v., hvis Anvendelse i Ishavsegnene saa smukt er benyttet af H. C. Andersen.

Trods Ivigtuts isolerede Beliggenhed dybt inde i en Fjord lag Storisen er det om Sommeren efter grønlandske Forhold en ret livligt besøgt Plads, hvor den besøgende ogsaa kan finde god Modtagelse og, om fornødent, kraftig Understøttelse ved Etablissemets store Hjælpkilder. Foruden det ret anelige Antal Skibe, der fra Evropa og Amerika (Philadelphia) besøge Ivigtut i Kryolithfarten, gjæstes Pladsen ogsaa jævnlig om Sommeren af den kgl. grønlandske Handels Personale paa Rejser langs Kysten, og den har i de senere Aar flere Gange været besøgt af Expeditionerne for de geologiske og geografiske Undersøgelser i Grønland. Ogsaa for Polarfarten er Ivigtut ikke ganske fremmed. Det minder saaledes allerede om denne Fart, at det fra M'Clintocks Franklins-expedition bekjendte Dampskib „Fox“ nu snart i en Snes Aar har faret regelret to Gange hver Sommer som Postskib imellem Kjøbenhavn og Ivigtut, og Pladsen har ogsaa haft Besøg af enkelte Polarfarere. I Oktober 1873 tyede saaledes Dampskibet „Tigress“ af de nordamerikanske Fristaters Marine ind til Ivigtut; det havde Kapt. Tyson fra den forulykkede Polarfarer „Polaris“ om Bord og var ude for at opsøge Resten af dette Skibs Besætning. Det kom ind til Ivigtut med Brud paa Maskinen, nemlig Balancen knækket, og de sidste Kul under Kjeden; Maskinen blev istandsat og Skibet forsynet med 1500 Tdr. Kul. I Sommeren 1876 var Dampskibet „Pandora“ af den engelske Marine, ført af Sir Allen Young — det samme Skib, der senere under Navn af „Jeannette“ blev

*) N. Hoffmeyer: Den grønlandske Føhn. Geogr. Tidsskr. 1ste Bind. 1877. S. 6. — S. Frit.: Sydøsten i Sydgrønland. Geogr. Tidsskr. 2det Bind. 1878. S. 182.

udsendt til Ishavet gennem Beringstrædet af Gordon Bennet, og hvis uheldige Skæbne endnu ikke er fuldt bekendt — inde ved Ivigtut paa Rejse til Smiths Sund som Postskib for Nares's Polarexpedition, og fik ogsaa sin Kulforsyning supleret. Det er isøvrigt ikke første Gang, at den fjærne Arsuk Fjord har været Gjenstand for Bebyggelse og Besøg; i de gamle Nordboeres Tid, i det 10de til 14de Aarhundrede, har Fjorden ogsaa været bebygget, hvorom de mange Ruiner vidne, der findes

spredte langs dens Bredder*); ogsaa i selve Ivigtuts Dal findes Rester af en saadan Ruin ved Mundingen af en større Elv i Dalens østre Side. Bliver Arsuk Fjorden igjen engang i Tidernes Løb forladt, vil der blive efterladt større Minder i Ivigtuts Dal om Virksomheden dér i dette Aarhundrede.

*) *G. Fanøe*. Den oldnordiske Bebyggelse af Arsuk Fjord. Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1873.

En af vore Husfugle, set fra et geografisk-historisk Standpunkt,

et Foredrag af Ed. Erslev.

Ligesom man i længst forsvundne Tider har indført Størstedelen af de Pattedyr og Fugle til Evropa, som vi have tæmmede, og som ere saa vigtige i geografisk Henseende, fordi vor Civilisation helt eller til Dels afhænger af dem, saaledes søger man i vore Dage at skaffe os nye Husdyr. Som en Fugl, der først i den allernyeste Tid er bleven indført i vor Verdensdel til Husfugl, skjønt den allerede i Oldtiden var godt kjendt i Evropa, maa nævnes *den afrikanske Struds*. Den er ikke noget egentligt Ørkendyr, men holder sig nærmest langs Randen af Ørkenen, paa Stepperne og i Mimoseskovene, baade i det nordlige og i det sydlige Afrika. Imedens mange velhavende Folk i det indre Afrika holde Strudse i Fangenskab for Morskabs Skyld, kjendte man ikke tidligere, at disse Dyr som tæmmede have forplantet sig, og man har derfor stadig faaet de kostbare Fjer ved at jage vilde Strudse. I Slutningen af Halvtreserne gav man sig i Algérien til at opdrætte Strudse for at formere dem, og Forsøget er lykkedes; Exemplet fra dette Land er bleven efterfulgt andre Steder, saaledes i Florens, Madrid, Marseille og særlig paa Kap. Efter en Opgjørelse, der findes i et fransk Tidsskrift*), har Omsætningen af Strudsfjer en Værdi af 25 Mill. Frank om Aaret, og heraf tilfalde 15 Mill. Kap, 6 Mill. Ægypten, 2½ Mill. Tripolis o. s. v., 12,000 Frank Algérien. Fra Kap udførtes der 1858 2000 Pund Fjer; 1866 begyndte man dér med nogle faa Fugle paa Strudseavlen, og nu har man en Opdrætning af mindst 30,000 Stykker; 1874 var Udførselen allerede 37,000 Pund Fjer. Det er let at holde disse Dyr, da de

*) L'Afrique explorée et civilisée. Journal mensuel. Genève. 1880. I. S. 325.

leve af Græs, Hø, Korn, Kaal o. s. v., og det er ikke vanskeligt at faa dem til at forplante sig i Fangenskab; de ville helst have deres Rede paa Toppen af en Sandhøj, og man maa sørge for, at de ikke lide af Regn. Det er nu ogsaa lykkedes at faa Ungerne frem ved kunstig Udrugning, og man har nøjagtige Opgivelser om, hvilken Varmegrad der skal til, for at Udrugningen kan lykkes paa denne Maade, nemlig fra 36—40° C. Æggenes Tal udgjør 12—15, og det er derfor let forstaaeligt, at man i Løbet af kort Tid kan faa sig en stor Strudsegaard. Man regner, at Fjerene af en eneste Struds give en Renindtægt af henved 150 Kr. om Aaret, og da Ægget vejer 3 Pund eller mere end en Snes Hønseæg, maa Udbyttet af en saadan Gaard kunne være meget stort.

Eschricht fortalte paa sine Forelæsninger, at han en Gang i Selskab hos Cuvier havde spist Æggekage af Strudseæg, som vare tagne af vilde Exemplarer i Afrika. Siden den Tid har man endog i Tyskland haft saa mange Strudseæg i derværende zoologiske Haver, at man ved en Fest til Ære for Dr. *Nachtigal* trakterede alle de tilstedeværende med denne Slags Æg, der vare lagte i den zoologiske Have i Berlin. *Gerhard Rohlfs*, der fortæller dette*), henleder tillige Opmærksomheden paa, at det mulig kunde være Umagen værd at indrette store „Strudserier“ paa Lüneburger Hede, selvfølgelig saaledes, at Dyrene vare i Hus om Vinteren. Det er dog vist meget tvivlsomt, om det af Rohlfs gjorte Forslag er praktisk, skjønt det jo kan tænkes, at man en Gang i Tiden vil kunne faa en

*) Kufra. Reise von Tripolis nach der Oase Kufra. Leipzig. 1881. S. 91.